

K legislativnímu zakotvení obrany Republiky československé¹

Jakub Drábek² – Radim Ječný³

ABSTRACT

Forming of Defence Legislation in Czechoslovakia

The focus of this study is an analysis of legislative framework for building a defence system in former Czechoslovakia (1918–1938) with regard to main international political factors. The composition sets a goal to analyse the major principles of the defences and the crucial pillars of potential reaction to possible aggression. Supplementary objective is also the examination of the costs, i.e. the price paid by the citizens for implementation of the defence system of the state.

KEYWORDS

Former Czechoslovakia (1918–1938); State Defence; Legislation; Military Forces

Události vedoucí k vypuknutí druhé světové války jsou z pohledu mezinárodní situace a diplomatických vztahů velmi dobře zmapovány, avšak jaké skutečnosti předcházely vyzbrojování a jakým způsobem mělo dojít k obraně Československé republiky, je doposud relativně nezpracované téma. Před krátkým časem jsme si připomněli stoleté výročí samostatného československého státu. V této souvislosti je nutné zmínit jednu skutečnost, která není obvykle se samostatností spojena, ale je jednou z jejich klíčových atributů, totiž, že neodmyslitelnou součástí suverenity jakéhokoli územního celku je jeho schopnost obrany vůči externí agresí. Polemika, jak dobře a jestli vůbec mohlo Československo vzdorovat agresí ze strany hitlerovského Německa je vzhledem k dějinnému vývoji bezpředmětná, proto je obzvláštní důraz kladen na objektivní, zejména legislativní prameny, nikoli na předpoklady řady domnělých scénářů. Příspěvek si klade za cíl zanalyzovat, jakým způsobem a na jakých základech mělo dojít k reakci proti případnému útoku, na jakých principech a z jakých základů byla

1 Text je jedním z výsledků řešení výzkumného projektu č.: F5/51/2018 *Význam zbrojní výroby a zbrojení pro ekonomiky vybraných středoevropských zemí ve 30. letech 20. století* podpořeného Interní grantovou agenturou vysoké školy ekonomické v Praze.

2 Jakub Drábek, Katedra hospodářských dějin, Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, nám. Winstona Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3, jakub.drabek@vse.cz

3 Radim Ječný, Katedra hospodářských dějin, Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, nám. Winstona Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3, radim.jecny@sbscargo.cz

vytvořena obranyschopnost státu, jaké měly konkrétní postupy negativa a pozitiva. Současně s tím bylo rovněž nutné analyzovat náklady, tedy cenu, kterou museli občané zaplatit za realizaci takové politiky. Při tvorbě článku byla použita zejména metoda legislativně-historická, která poskytuje optimální metodologický rámec k nahlédnutí do motivů konkrétních nařízení vzhledem k danému historickému období, díky tomuto postupu studie uvažuje jen informace dostupné v době sepsání a platnosti zákona, či nařízení, tedy bez možného subjektivního soudu vyplývajícího z vědomí, jaké události se staly následně. Pro ucelenější pochopení nákladnosti budování obranyschopnosti území byla dále použita metoda statisticko-analytická, kdy došlo k nashromáždění dat z jednotlivých zákonů o rozpočtu, jež byla následně uvažována vzhledem k rozpočtům ostatních ministerstev a dalších institucí, jejichž hospodaření vyplývalo z prostředků stanovených státním rozpočtem.

Armáda první Československé republiky byla budována na základech zkušeností sdílených francouzskou misí.⁴ Dohoda týkající se zapojení Francie do pomoci při tvorbě organizační struktury nového vojska byla učiněna již v prosinci roku 1918.⁵ Výsledkem všech snah vybudovat efektivní pravidla fungování branné moci byl zákon č. 193 z 19. března 1920 (Branný zákon republiky Československé). Branná povinnost obsahovala dvě komponenty: 1. odvodní,⁶ 2. služební⁷ (pravidelná prezenční služba trvala 14 měsíců)⁸ a začínala rokem, v němž občan dosáhl 20. roku života, pro

4 Francouzskou misí původně čtyřiceti důstojníků vedl generál Maurice Pellé, který do Československa přijel 13. února 1919 a několik dní poté byl jmenován náčelníkem štábu československých vojsk, kde setrval až do konce roku 1920, kdy ho nahradil generál Eugène Mittelhauser. *Deset let Československé republiky: Svazek první*, Praha 1928, s. 122, 125.

5 Dle Dr. Edvarda Beneše ukázala první světová válka, že v Evropě existovaly v dané době pouze dva systémy vojenské organizace — německý a francouzský. Ruský systém nemohl být zvolen, jelikož revolucí padl. Protože nový stát neměl žádnou vlastní novověkou vojenskou tradici, bylo nutné se přimknout k některé výše popsané doktríně. Francouzští konzultanti ukončili svou úlohu při vedení hlavního štábu 1. ledna 1926. Roku 1932 pak z vedení armády odešel i generál Mittelhauser a další jiní francouzští důstojníci, ze zbytku francouzské mise se poté de facto stal určitou spojkou mezi oběma armádami. BENEŠ, E., *Dvacet let československé branné moci: Výsledky její práce a úkoly budoucnosti*, in: MEDEK, R. — BLÁHA, Silvestr (edd.), *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*, Praha 1938, s. 12–15. Dokument vydaný k desátému výročí samostatného Československa shrnuje tvorbu vojska takto: „Málokterý stát tvořil svoji brannou moc po světové válce s takovými potížemi, jako republika československá. Převrat 28. října 1918, kterým obnovil svoji existenci náš stát, zastihl nás takřka bez vojska.“ *Deset let Československé republiky: Svazek první*, Praha 1928, s. 120.

6 Provádění branného zákona prostřednictvím nařízení bylo poměrně mnoho a pro tento článek nejsou podstatná.

7 Tuto povinnost pak reprezentovala dvojí forma: 1. prezenční služba, 2. služba v záloze. Sběrka zákonů a nařízení státu československého (dále jen Sb. z. a n.), roč. 1920, zákon č. 193/1920, § 2.

8 Odvedenci ročníku 1900 a všichni ostatní odvedení v letech 1921–22 byli dále povinni bezprostředně po skončení své pravidelné prezenční služby ještě k další činné službě po dobu deseti měsíců (celkem 24 měsíců činné služby). Odvedenci let 1923–25, pak byly povin-

civilní obyvatelstvo trvala do padesáti let, pro vojáky z povolání zanikla až rokem šedesátým.⁹ Doplňování branné moci probíhalo rovněž dvěma způsoby: 1. odvodem, 2. dobrovolným vstupem.¹⁰ Zákon č. 196 z 19. března 1920 stanovil kvótu na první čtyři roky od nástupu prvních odvedených branců na 150 tis mužů.¹¹

Z evropského pohledu se roku 1925 stala velmi podstatná událost — byly uzavřeny locarnské dohody, jež v Evropě uvolnily napětí a vyvolaly vlnu pacifismu.¹² Roku 1927 zasedala v Ženevě přípravná komise, jejímž úkolem bylo připravit podklady pro uzavření všeobecné smlouvy o omezení zbrojení. Dlouholetý československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš shrnul význam konference pro Evropu takto: „Evropa věří, že k dohodě dojde, jednotlivé země začínají šetřit ve svých rozpočtech a vydání vojenský. Anglie, Belgie, Holandsko, státy skandinávské a řada jiných fakticky své zbrojení omezují, France dalšího jeho budování aspoň nerozšiřuje.“¹³ Na tuto skutečnost Československo zareagovalo zákonem č. 52 ze dne 8. dubna 1927, jímž byl stanovený počet vojska v míru od 1. října 1927 do 31. března na 140 000 osob, od 1. dubna do 30. září 100 000 osob, do celkového počtu byly zahrnuty ne jen osoby vykonávající prezenční či jinou činnou službu, ale také aktivní vojáci.¹⁴ Zákon č. 52 však měl platit pouze jeden rok, nová úprava byla uzákoněna společně s předchozím nařízením téhož dne, zákon č. 53 z 8. dubna 1927, který stanovil, že: „K zajištění potřebného mírového počtu vojska budiž z branců v jednom kalendářním roce odvedených určeno pro vykonávání zákonitě presenční služby 70 000 branců.“¹⁵ Snížení počtu odvedených a vojáků však neznamenal snížení počtu měsíců činné služby, zákon č. 51, rovněž

ni absolvovat další činnou službu, která trvala čtyři měsíce (celkem 18 měsíců činné služby). Sb. z. a n., roč. 1920, zákon č. 193/1920, § 17, 61. Určitý nesouhlas se změnou původně nastavených organizačních mantinelů popisuje monografie vydaná k desátému výročí samostatnosti čs. státu takto: „Ideálně klidný vývoj organizační nebyl však ještě údělem čsl. branné moci. Nedokončená výstavba armády na založeném podkladě byla zmítána zákonnými změnami, které hluboko a někdy i rušivě zasahovaly v její mladý organism. Bylo to hlavně branným zákonem ustanovené snižování vojenské presenční služby v roce 1923 z dosavadních 24 na 18 měsíců a v roce 1926 na pouhých 14 měsíců.“ *Deset let Československé republiky: Svazek první*, Praha 1928, s. 127.

- 9 Branný zákon byl postupem let modifikován, v tomto článku budou uvedeny jen ty nejpodstatnější změny. Sb. z. a n., roč. 1920, zákon č. 193/1920, § 2, 17.
- 10 Dobrovolný vstup do armády byl možný od 17. roku, takový uchazeč však musel mít svůj záměr schválený otcem nebo poručíkem. Sb. z. a n., roč. 1920, zákon č. 193/1920, §§ 7, 12.
- 11 Sb. z. a n., roč. 1920, zákon č. 196/1920, § 1.
- 12 Dobový pacifismus je však třeba brát z dnešního pohledu s určitou rezervou. Jednalo se totiž o snahu nevyvolat a neparticipovat na konfliktu, ale i přes to se stát snažil být pro možnost války dostatečně, nebo z části připraven. Jak je v textu dále popsáno, snižování počtu branců v mírovém stavu zcela logicky neznamenal, že by se od branné povinnosti ustupovalo. Pacifismus z dnešního pohledu by znamenal zrušení branné povinnosti a silnější snižování nákladů na obranu.
- 13 BENEŠ, s. 15.
- 14 Roční průměr stavu vojska pak byl 120 000 mužů, tento průměr mohl být překročen pouze nástupem nových branců do prezenční služby. Sb. z. a n., roč. 1927, zákon č. 52/1927, §§ 1, 2.
- 15 Sb. z. a n., roč. 1927, zákon č. 53/1927, § 1.

z 8. dubna 1927 prodloužil povinnosti činné služby (14+4 měsíců) pro osoby odvedené od roku 1926 v četně a dále.¹⁶ Je poměrně logické, že se částky investované do přípravy armádních prostředků musely, vzhledem k počtu a tudíž velikosti armády adekvátně snížit. Roku 1926 nastala změna financování ministerstva národní obrany (dále jen MNO), zákon č. 240 ze 17. prosince téhož roku stanovil snížení rozpočtu ministerstva o 360 mil na maximálně 1 400 mil Kč na dobu jedenácti let, pro opatření nejnnutnějšího vojenského materiálu a budování nutných vojenských staveb byl zřízen na dobu jedenácti let „Fond pro věcné potřeby národní obrany“, který disponoval částkou 305 mil. Kč. Snížení finančních prostředků, které byly alokovány do armády, přinutily vojenskou zprávu k větší hospodárnosti (jak v oblasti organizační, tak i materiálové), avšak konsolidace a technické zdokonalování společně s investicemi do lidského kapitálu dále pokračovalo.¹⁷

Myšlenky na odzbrojení však byly brzy opuštěny vypuknutím čínsko-japonského konfliktu, který vyvrcholil dalšího roku bitvami o Šanghaj a Mandžusko. Výsledkem válečného střetu bylo mimo jiného také opuštění Společnosti národů Japonskem (1933). Následně politickými změnami v Německu roku 1933, jejímž důsledkem byl mimo jiné odchod Německa z odzbrojovací konference. Roku 1934 pak začal konflikt v Habeši, který lze charakterizovat jako spor o realizaci středomořské politiky mezi Itálií a Británií.¹⁸ Současně s výše popsanými politickými událostmi dále pokračovalo vytváření organizační struktury československé armády do své finální fáze, která byla charakterizována definitivním odchodem francouzské mise ze všech řídicích pozic a náhradou tuzemských velících vojenských funkcionářů mladšími.¹⁹

Poněkud nelogicky byl zákon č. 51/1927 pozměněn zákonem č. 66 z 11. května 1932 v tom smyslu, že všem brancům, nastoupivším po roce 1933 včetně, byla stanovena prezenční služba pouze na 14 měsíců, společně s tím byl modifikován i zákon č. 53 a nově mohlo být ministerstvem obrany se souhlasem vlády navýšena roční kvóta odvedených branců, a to maximálně o 5 000 osob.²⁰

Zcela klíčovým legislativním prvkem, týkajícím se zabezpečení státu proti případné agresi, která by měla za cíl ohrožení demokratičnosti, státní celistvosti, svrchovanosti, samostatnosti a ústavnosti, byl zákon ze dne 13. května 1936, o obraně státu, schválený Národním shromážděním. S obranou státu byla dle zákona spojena vojenská, ale i jiná, zejména ekonomická opatření. V podstatě se jednalo o předběžné nařízení, které pak následně bylo podrobněji řešeno prostřednictvím konkrétních ustanovení, která měla určit, jakým způsobem měl být účel legislativního rámce plněn. Co se týká vztahu vyplývajícího z priority zabezpečit státní zájmy vůči ostatním zákonům, se nejednalo o nedemokraticky motivovaný akt. Například branný zákon ze dne 19. března 1920 včetně jeho prováděcích předpisů zůstal nezměněn, stejně tak nemělo docházet k jakýmkoli změnám v případech ostatních zákonů a nařízeních, po-

16 Navýšení služební povinnosti o 4 měsíce se týkalo i ročníků, které nastoupily mezi lety 1923–1925. Sb. z. a n., roč. 1927, zákon č. 51/1927, § 1.

17 Sb. z. a n., roč. 1926, zákon č. 240/1926, § 1–3. BENEŠ, s. 15.

18 BENEŠ, s. 15–16.

19 Tamtéž, s. 15.

20 Sb. z. a n., roč. 1932, zákon č. 66/1932, § 1–3.

kud tak nebylo výslovně určeno prováděcím nařízením.²¹ Hlavní zásadou při vytváření smysluplné ochrany státu byla včasná příprava, která musela být prováděna již v době míru.²² Dobové zdůvodnění, které sepsal Dr. Beneš: „Za základní předpoklad bezpečnosti našeho státu pokládáme uchránění celého našeho území před vpádem, abychom ze zdrojů celého státu mohli živit co nejdéle a na konec plně úspěšnou obranu. Každá ztráta jeho přirozených zdrojů by znamenala velikou újmu v celé naší obraně.“²³

Za přípravu a zabezpečení státu pak odpovídala vláda, tedy konkrétně její jednotliví členové, a to v oboru své působnosti. Stejně tak vláda a Národní shromáždění mělo určovat cíle, jichž mělo být ve smyslu obrany dosaženo, avšak vytyčená politika musela respektovat ústavní práva občanů státu. Řízení vojenských operací pak náleželo do administrativy hlavního velitele.²⁴ Realizace vládou a Národním shromážděním vytyčených cílů pak spadala do výkonné pravomoci jednotlivých státních úřadů, ty měly následně rozhodovat o konkrétních případech spojených s vykonáváním jím svěřeného úkolu vzhledem k platným předpisům, avšak současně s tím musely zohledňovat také zájmy státu při obraně teritoria. Specifickým případem platnosti zákona bylo soudní řízení. V případě, že by mohlo dojít k odtajnění strategicky důležitých informací, měl soud povinnost podniknout nezbytná opatření, aby se tak nestalo, a to i přes odchýlení od platných předpisů spojených s řešením daného případu. Tímto způsobem však mohl soud či úřad postupovat pouze se svolením vojenské správy, ve kterém mohlo být stanoveno, jak postupovat.²⁵ Příprava na možný válečný konflikt se týkala rovněž i administrativních celků, a dokonce i občanů státu, kterým bylo možné nařídit aktivní fyzickou či materiální účast.²⁶ V širších souvislostech lze přípravu státu vnímat také jako určitou diferenciaci rizika, kdy československá vláda sice spoléhala na své spojence, ale pouze na ně se ve své obraně spoléhat nemohla.²⁷

Pro co možná nejplynulejší realizaci výše popsaného byla zřízena Nejvyšší rada obrany státu (dále jen NROS).²⁸ Sídlila v sídle vlády, jejím nejvyšším představitelem byl předseda vlády (který měl funkci předsedy NROS). Členy NROS se mohli stát pouze členové vlády, kteří byli jmenováni předsedou NROS, avšak tito mohli být odvoláni pouze prezidentem republiky, a to na návrh předsedy vlády. Konkrétních jednání NROS se vždy účastnil generální inspektor branné moci, společně s náčelníkem hlavního štábu branné moci, jakožto odborníci a hlavní konzultanti. Pokud byla vyhlášena

21 Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, §§ 1–3.

22 Tamtéž, § 6.

23 BENEŠ, s. 16.

24 Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 4.

25 Tamtéž, § 5.

26 Tamtéž, §§ 7, 8.

27 STRAKA, K., *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936–1938*, in: *Historie a vojenství*, roč. 55, č. 2, 2006, s. 4.

28 Za prvopočátek NROS lze považovat Meziministerský sbor pro obranu státu, který fungoval od roku 1926 a právě z tohoto orgánu vzešel podnět pro vytvoření NROS, který vláda přijala 6. října 1933. NROS fungovala na základě tohoto přijetí do poloviny roku 1936, kdy byla vzhledem ke své důležitosti schválena i legislativně. STRAKA, s. 4.

branná pohotovost, účastnil se zasedání NROS i hlavní velitel.²⁹ Prezident měl právo kdykoli svolat zasedání NROS, předsedat mu, účastnit se jej a vyžádat si vypracování zprávy na jakékoli téma, spojené s působností rady.³⁰ Mezi úkoly svěřené NROS patřilo zejména jednání a usnášení se zejména o: 1) Přípravě hospodářských opatření a s tím spojených směrnic pro brannou pohotovost, které se týkaly výroby, distribuce i spotřeby statků, zejména pokud šlo o zajištění primární průmyslové výroby a vstupních surovin, zajištění výživy vojska a obyvatelstva, rozdělování statků pro potřeby vojska a obyvatelstva. 2) Směrnicích pro zabezpečení a rozdělování pracovní síly v případě vyhlášení branné pohotovosti. 3) Vytvoření válečného finančního plánu včetně zásad válečné cenotvorby. 4) Modifikaci dopravní sítě a dostupnosti dopravních prostředků (rovněž za branné pohotovosti). 5) Tvorbě ochrany proti případným snahám oslabovat obranné snažení státu. 6) Plánu ochrany obyvatelstva, který obsahoval evakuaci a ochranu proti leteckým útokům. 7) Plánu spojeném s výchovnou činností pro zabezpečení obrany.³¹ 8) Podílu jednotlivých pracovišť státní správy pro zajišťování plánů, směrnic a konkrétní přípravy spojených s body 1–7. Mezi další problematiku, kterou měla NROS povinnost zkoumat, byly všechny záležitosti, spojené s brannou mocí, které jim předložil ministr národní obrany k expertíze před jejich předložením k projednání vládě. Vláda pak mohla předávat návrhy vypracované ministry, nebo jakýmkoli klíčovým orgánem NROS k přezkoumání.³² V případě, že bylo třeba vytvořit zákon či vládní nařízení spojený s body 1–8 výše,³³ NROS vytvořila potřebný návrh a následně jej předložil vládě ke schválení. Ostatní usnesení byla závazná pro všechny členy vlády, pokud se proti takovým, žádný nevyslovil.³⁴ Dříve vzniknuvší Meziministerský sbor obrany státu (dále jen MSOS) pak sloužil jako její pomocný orgán.³⁵

29 Pokud se generální inspektor, nebo náčelník hlavního štábu branné moci, popřípadě hlavní velitel nemohl dostavit, bylo jeho povinností za sebe vyslat náhradu. Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 9, 10.

30 Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 11.

31 Roku 1937 byla činnost spojená s přípravou občanů na válečný konflikt upravena zákonem z 1. července 1937 o branné výchově, který popsal složky branné výchovy takto: „a) branná průprava mravní, nauková a tělesná, b) výcvik v pomocných a ochranných službách, zejména také výcvik v úkolech civilní protiletecké ochrany (zkráceně „CPO.“), c) branný výcvik.“ in: Sb. z. a n., roč. 1937, zákon č. 184/1937, § 3.

32 Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 12.

33 Doktor Straka ve svém článku shrnul faktickou činnost NROS takto: „NROS se v letech 1934–1938 soustavně věnovala zásadním záležitostem branné moci, k nimž náležel způsob nasazení válečné armády, prodloužení vojenské prezenční služby ze čtrnácti měsíců na dvě léta a financování výzbrojního programu. Dále vytvářela podmínky pro zvýšení počtu důstojníků, rotmistrů a dělesloužících. Vedle toho se usnášela o úpravách komunikační sítě podle potřeb obrany, o způsobech zajištění státních hranic a řešila protileteckou obranu obyvatelstva včetně evakuace ústředních státních institucí mimo exponovaná střediska. Sledovala také otázku centralizace obranného zpravodajství, organizací hospodářství v podmínkách války a souvislosti telekomunikací se zájmy obrany státu.“ in: STRAKA, s. 4–5.

34 Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 13.

35 MSOS působil v rámci MNO. STRAKA, s. 4.

Z hlediska přípravy státu na válečný stav je samozřejmě důležité zbrojení, tvorba a udržení potřebných průmyslových a jiných kapacit (společně s jejich správou), které by dlouhodobě udržely nerušené materiální zásobování vojenských jednotek v případném konfliktu, tudíž tato problematika musela být rovněž upravena.³⁶ Za účelem zajištění dostatečných výrobních kapacit, které byly pro výše popsaný účel klíčové, počítal zákon s nutností do určité míry řídit ekonomiku, byly tak stanoveny „podniky důležité pro obranu státu“.³⁷ Držitel podniku důležitého pro obranu státu musel být státně spolehlivý,³⁸ pokud šetření prokázalo, že nespĺňuje tento požadavek, musel za sebe onen držitel zajistit adekvátní náhradu, pokud tak neučinil, a tudíž nespĺpracoval, mohla mu být odňata koncese, nebo jiné oprávnění k provozu činnosti, nebo na jeho podnik mohla být uvalena správa stanoveným úřadem. Stejně jako musel být držitel podniku státně spolehlivý, platila identická povinnost i pro členy správních, dozorčích a revizních orgánů podniku důležitých pro obranu státu. Pokud některý z hodnostářů nebyl státně spolehlivý, nesměl svou funkci dále vykonávat a na jeho místo musel být určen nebo zvolen někdo jiný, kdo podmínku splňoval, pokud podnik v tomto smyslu nespĺpracoval, došlo ke stejnému postupu, jako v případě držitele, viz výše.³⁹ Diverzní činnost v klíčových firmách byla řešena ustanovením o zaměstnancích, kteří rovněž museli být politicky spolehliví, ukázalo-li se, že pracovník nespĺňuje tuto povinnost, měl být propuštěn.⁴⁰

Pro obranu státu mohlo být stěžejním podnikům v době mimo brannou povinnost nařídáno poskytovat statistické údaje o své výrobě, spotřebě veškerých vstupů, stavu zásob a polotovarů. Dodaná data byla dále analyzována, výsledkem pak mohlo být nařízení pro podnik, které stanovovalo kolik hotových výrobků, polotovarů a vstupních surovin má podnik po celou dobu platnosti zákona o obraně státu držet. Současně s tím mohlo být také podniku nařídáno, aby vyzkoušel alternativní vstupy (substituce surovin). Pokud povinnost udržovat vyšší stav jakýchkoli zásob, nebo pokusy o substituci ve výrobním procesu přinesly dodatečné náklady, měly mu být státem uhrazeny. Určité problémy s legislativou mohly však nastat spíše v oblasti utajování než ve výrobě. Za strategické informace byly pokládány i údaje dodavatelů, vztah

36 Pro ucelenější vhlad do dané problematiky je ještě nutné uvést organizační strukturu. Jak uvádí docent Pavel: „Základním předpokladem pro úspěšné vedení války bylo disponovat kvalitními plány, a to nejen v oblasti vojenské, ale také hospodářsko-finanční. V terminologii první Československé republiky vše zastřešoval „Celkový plán“, který se dělil na plány: a) vojenský; aa) mobilizační; ab) strategický; b) hospodářský; ba) finanční; bb) věcný.“ PAVEL, J., *Fiskální a monetární politika předválečného Československa v případě válečného konfliktu*, in: *Historie a vojenství*, roč. 52, č. 2, 2003, s. 423.

37 Podniky, náležící do některé ze skupin podniků důležitých pro obranu státu, byly určovány vládním nařízením, nebo jmenovány podle okolností za součinnosti MNO a ministerstva, do jehož pole působnosti takový podnik náležel. Za podniky byly považovány i strategické ústavy a zařízení. Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 18.

38 „Důvodem označení za osobu státně nespolehlivou nemůže býti nikdy příslušnost k určitému jazyku, náboženství nebo rase.“ in: Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 19.

39 Tamtéž, § 19, 20.

40 Tamtéž, § 21.

mezi dodavatelem, strategicky důležitým odběratelem (podnikem) a státem byl rovněž upravován.⁴¹

Firma, podnik, ústav, či zařízení se mohly registrovat do zvláštního seznamu (seznamu podniků důležitých pro obranu státu),⁴² registrace mohla být provedena pouze se souhlasem majitele (držitele), tedy dobrovolně, nejednalo se o povinnost či všeobecné nařízení, bez souhlasu mohl být podnik registrován, pouze pokud se na takovém postupu usnesla vláda a v případě, že již nastala branná pohotovost, nebylo schválení držitelem potřeba.⁴³ Registrovaný podnik sledovala vojenská správa v případě potřeby i v míru a měla právo do takové provozovny vyslat své zástupce na provedení kontroly.⁴⁴ Mezi povinnosti podniků stručně popsanych výše patřilo konkrétně: 1. Přizpůsobit svou výrobní kapacitu tak, aby v případě branné pohotovosti státu mohla být navýšena výroba. 2. Zajišťovat a kontrolovat zaměstnance podniku, aby vyhovovali potřebám obrany státu. 3. Připravit podrobný plán své činnosti pro obranu státu podle pokynů, které jim poskytlo MNO. Po vyhlášení branné pohotovosti však pro registrované podniky platila podstatně tvrdší ustanovení: 1. Hospodařit podle pokynů MNO, nebo příslušného orgánu (a to i v případě, že by bylo třeba výrobu přemístit, nebo rozšířit). 2. Podrobit se vojenskému dozoru. 3. Po vyzvání MNO, nebo ministerského orgánu k tomu určenému měl držitel odevzdat podnik vojenské správě (zcela, nebo částečně). 4. Přijímat, anebo propouštět zaměstnance pouze se svolením vojenského orgánu.⁴⁵ S velmi silnými direktivními opatřeními však byly spojeny i určité výhody — výroba podniků měla jednoznačnou prioritu, proto zaměstnanci nemuseli být povoláni pro vojenské účely, stejně tak tyto podniky nemusely odevzdat svou veškerou přepravní kapacitu, v případě vzniku škody způsobené administrativními zásahy jim tato byla nahrazena (v tomto bodě však bylo možné se vyrovnat i jiným způsobem, bylo možné sjednat dohodu s držitelem podniku), právě tyto benefity mohly majitele závodů a jiných institucí motivovat k registraci.⁴⁶

Sledování, kontrola a jiné povinnosti podniků byly pouze částí celkové problematiky, která měla sloužit k saturaci veškerých potřeb. Výroba důležitých obranných prostředků pak reprezentovala pouze jednu součást řešení. Bylo by zcela mylné se domnívat, že by se všemi výše popsаныmi bezpečnostními opatřeními nebyl prodej klíčových prostředků dozorován. Prakticky jakákoli manipulace, tedy vývoz a dovoz zbraňových systémů, jednotlivých zbraní, jejich součástí, střeliva, nebo výbušnin, stejně tak součástí speciální i obyčejné vojenské výstroje byla dovolena pouze s povolením vojenské správy.⁴⁷ Jelikož by však bylo možné jisté části

41 Tamtéž, § 24.

42 Seznam registrovaných podniků důležitých pro obranu státu vedlo MNO. Tamtéž, § 26.

43 Tamtéž, § 27.

44 V podstatě jen vojenská správa mohla do takového podniku vyslat někoho zvenčí. Podnik důležitý pro obranu státu měl totiž povinnost zamezit vstupu jakýmkoli nepovolaným osobám. Tamtéž, § 24, 28.

45 Tamtéž, § 29.

46 Tamtéž, § 30.

47 Na tomto místě je ještě třeba podotknout, že motivace podniků byla jednoznačně prodávat vojenské správě (to upravovalo nařízení vlády č. 667/1920), zvláštností soutěží o pro-

výzbroje substituovat těmi primárně civilními, stejně jako by se dalo pomocí příslušných surovin vyrobit například trhaviny, bylo možné, aby ministerstvo průmyslu, obchodu a živností na žádost MNO vydalo vyhlášku, která upravovala export a import takových statků. V takovém případě pak byla manipulace (vývoz a dovoz) dovolena výhradně s povolením ministerstva průmyslu, obchodu a živností v konzultaci s ministerstvem obrany a ministerstvem zahraničních věcí. Vývoz a dovoz zbraní, či jiných statků důležitých pro obranu státu pak mohl být i zcela zakázán, stejně tak mohl být zakázán transfer válečných prostředků přes území Československa.⁴⁸ Válečné snažení, či příprava na válku jsou prakticky vždy spojeny s nuceným technologickým pokrokem.⁴⁹

Legislativním orgánům byla tato skutečnost zřejmá a počítal s ní i zákon č. 131. Kvůli obraně pak musel být každý vynález spojený s předem stanoveným oborem při jeho patentním přihlášení držen v tajnosti jeho majitelem. Prodaní nebo postoupení za hranice nebylo povoleno.⁵⁰ Přihláška daného vynálezu musela být zkopírována (vytvořen stejnopis) a společně se stejnopisem popisu a výkresu postoupena patentním úřadem MNO. O, v této fázi utajených vynálezech, pak rozhodovalo MNO, jestli se dle jeho pohledu jedná o patent, který po zapsání bude muset být i nadále utajen a nebude s ním možné dále volně nakládat, pokud se jednalo o tak důležité vylepšení, že bude třeba vynález vyvlastnit, nebo zdali o daný vynález nemá zájem a dojde k jeho odtajnění, s čím by byla spojena volnost s jeho nakládáním.⁵¹ MNO mělo kdykoli mož-

deji bylo, že nejlepší cena za stejný statek negarantovala obdržení zakázky. Více PAVEL, J., *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*, in: *Historie a vojenství*, roč. 55, č. 1, 2006, s. 26–27.

⁴⁸ Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 42.

⁴⁹ Tato skutečnost však byla zřejmá i o mnoho let dříve a byla tudíž zakomponována do prvního legislativního předpisu, který celkově kodifikoval problematiku patentů. Jednalo se o zákon z 11. ledna 1897 o ochraně vynálezů (zákon patentní), v němž se § 15 přímo věnuje vyvlastnění: „Jestliže zájem ozbrojené moci nebo veřejného dobra nebo jinaký naléhavý zájem státní toho vyžaduje, aby vynález pro který za patent se žádá nebo pro který patent již byl udělen zcela nebo částečně státní nebo válečnou správou samou byl užíván nebo všeobecnému užívání ponechán, tedy státní nebo válečná správa jest oprávněna tento patent nebo práva užívání vynálezu na základy výroku politickým úřadem zemským ve Vídni vneseného za přiměřenou náhradu zcela nebo částečně vyvlastniti a vynálezu na základy výroku vyvlastňovacího užívati nebo jej ku všeobecnému užívání přenechati.“ in: *Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené*, roč. 1897, zákon č. 30, § 15.

Jelikož republika Československá přebrala legislativní předpisy kvůli právní kontinuitě, bylo nutné výše popsaný zákon jen upravit, což se stalo zákonem č. 305/1919, jenž upravil zejména terminologii. HUBENÝ, D., *Patentní úřad, Praha P 1919–1952 Inventář Číslo pomůcky: 1693: I. Vývoj původce Počátky Patentního úřadu, 1919–1923. Národní archiv: Patentní úřad, Praha [online]. 2009, [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2275/uvod/7123>*

⁵⁰ Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936, § 44.

⁵¹ Pokud majitel patentu prokáže, že mu sníženou možností nakládání s jeho duševním vlastnictvím v důsledku utajení a dalším omezením (kromě vyvlastnění) vyplývajícím

nost nahlížet do všech přihlášek vynálezů, které byly patentnímu úřadu poskytnuty k přezkoumání, stejně tak i do všech úředních spisů spojených s takovým projednáváním (tedy s stížnostmi a žalob).⁵²

Výroba obranného vybavení byla pro stát prioritní, proto se kromě utajování informací o konkrétních důležitých patentech dále zaměřil i na možnost využití duševního vlastnictví občanů a rezidentů. Jelikož mělo MNO díky legislativě dokonalý přehled o licencích a o podnicích, které podle nich mohly vyrábět, počítalo se i s případem, kdy by podniky vyráběly statky, na něž neměly původně licenci. Případ, kdy byla licence poskytnuta podniku netržní, tedy administrativní cestou, jelikož ministerstvo mělo zájem o statky, které se takovým postupem vyráběly, byl označen termínem „nucená licence“. Nucenou licenci pak uděloval patentní úřad na žádost podniku, nebo státu. Aby tak mohl učinit, bylo ještě třeba potvrzení (osvědčení), vydané MNO a v případě, že podnik náležel do rozhodovací pravomoci jiného ministerstva, osvědčení vydalo příslušné ministerstvo v dohodě s MNO. V konkrétních případech patentní úřad stanovoval i dobu užívání takového vynálezu. Ztráta, kterou majitel patentu realizoval, mu pak měla být přiměřeně kompenzována.⁵³ Výše náhrady za poskytnutí licence nebyla pro její používání klíčová, jinak řečeno, využívání vynálezu bylo možné ještě před stanovením platby za něj.

Vedle čistě organizačních a ekonomických regulací obsahoval zákon o obraně státu i opatření, z dnešního pohledu omezující majetková práva tak, jak je chápeme. Již ustanovení o státně nespolehlivých osobách byla problematická. Sice na jednu stranu bylo jednoznačně stanoveno, že k diskriminaci nesmí docházet na základě rasy, národnosti či náboženského přesvědčení,⁵⁴ v praxi bylo svěřeno posuzování jednotlivým okresním úřadům (státní policejním)⁵⁵ a proti jejich rozhodnutím nebyla možnost přímého odvolání. A to přesto, že takový verdikt a zařazení mezi státně nespolehlivé mohlo do značné míry ztížit, nebo v horším případě i zničit takto označené osobě sociální status i ekonomickou situaci. Dalším z opatření bylo zavedení, resp. posílení cenzury. Cenzuře nepodléhala jen vojenská pošta a telegramy, ale i veškeré tiskoviny. Každý čistopis bylo nutné předložit Okresnímu úřadu, který jeho další šíření mohlo bez dalšího projednání, pouze z titulu svého přesvědčení zakázat. Podle další části zákona mohl tentýž úřad direktivně nařídít všem vlastníkům radioelektrických zařízení (vysílaček) jejich odevzdání.⁵⁶

S dalším omezením práv museli počítat občané žijící v tzv. pohraničním pásmu. Toto pásmo definovalo Vládní nařízení ze dne 9. června 1936⁵⁷ a geograficky pokrý-

z daného ustanovení vznikla škoda, mohla mu být přiznána náhrada. V případě vyvlastnění patentu však majiteli nepříslušela žádná náhrada. Tamtéž, § 44.

52 Tamtéž, § 45.

53 Byly zde dvě možnosti — 1. Majitel patentu se o náhradě domluvil s podnikem. 2. Stanovením výše náhrady po slyšení patentního úřadu provedlo ministerstvo financí, ministerstvo průmyslu, obchodu a živností společně s MNO. Tamtéž, § 47.

54 Tamtéž, § 19.

55 Tamtéž.

56 Tamtéž, § 126.

57 Sb. z. a n., roč. 1936, vládní nařízení č. 155/1936.

valo všechny okresy, které bezprostředně přiléhaly ke státní hranici. Nejednalo se jen o hranici s německou říší (v té době na prakticky celé severní hranici dnešní České republiky), ale o veškeré hraniční okresy po celém obvodu republiky. Takto vymezené území podléhalo zvláštnímu administrativnímu řízení, ve kterém hrála nejdůležitější roli vojenská správa. Pod termínem „vojenská správa“ rozuměl zákon v § 17 přímo MNO, které bylo následně oprávněno přenést pravomoci na další podřízené vojenské složky. V územní hierarchii vojenské správy to byly především jednotlivá Zemská vojenská velitelství a jejich okresní úřady.

Podle tohoto nařízení podléhala schválení vojenské správy prakticky každá větší stavba, od dopravních, energetických, telefonních a telegrafních liniových staveb, přes výstavby taxativně vyjmenovaných pro obranyschopnost důležitých průmyslových závodů (výroba zbraní, střeliva, hutnické a chemické závody, těžba nerostných surovin) až po konstrukce s vysokou věží či komínem. Souhlas vojenské správy byl nutný i pro změny územního plánu a novou občanskou výstavbu.⁵⁸ Omezeno bylo i hospodaření v lesích, kdy veškeré platné hospodářské lesní plány (tj. plány pro těžbu a následnou výsadbu lesa) se musely předložit k revizi a nové plány mohly být vypracovány jen ve spolupráci s vojenskými úřady. Stejně jako veškeré stavby v lese (hájenky, posedy, rozhledny, útulky pro lesní dělnictvo) mohly být postaveny teprve po schválení vojenskými úřady. Schválení také podléhala celá řada živností, od chemického zpracování látek, přes výrobu a distribuci knih a filmů až po činnost realitní kanceláře.⁵⁹ Je nutno si uvědomit, že ačkoliv obecná představa o pohraničním okrese je lesnaté horské území, mezi pohraniční okresy patřila i Moravská Ostrava a Český Těšín, tj. okresy s vysokou koncentrací průmyslu, dopravních staveb a těžby uhlí.

Ještě přísnější předpisy platily pro ustanovení o opevněném pásmu. Za toto pásmo se považovalo území přiléhající 10 km k postupně budovanému systému opevnění ČSR, resp. za takové pásmo se považovalo území, které takto vojenská správa označila.⁶⁰ Na takovém území se v zásadě nesměla realizovat žádná nová výstavba. Pokud někdo i přesto chtěl stavět a jednalo se o budovu s konkrétním využitím, již byla vojenská správa ochotna „strpět“ (tj. nemohlo se jednat mj. o žádnou vysokou budovu), musel dotyčný žadatel o povolení podepsat „demoliční revers“.⁶¹ Podle dříve popsaného reverzu byl vlastník takového objektu povinen stavbu okamžitě odstranit, jakmile k tomu byl vyzván, a to na své náklady. Demoliční klauzule byla zapsána i formou věcného břemena do katastrálních knih, aby bylo v případě nutnosti možné požadovat plnění závazku z něj vyplývajícího. Ač se nám dnes může zdát takové opatření silně omezující a do značné míry ekonomicky demotivující, nejednalo se v českém (potažmo historicky rakouském) právu o žádnou novinku. Demoliční reversy platily od přelomu 17. a 18. století pro všechna opevněná města a pevnosti. Boření hradeb a rušení statusu opevněného města (např. Praha 1862, Terezín 1882 či Olomouc 1888) tak bylo spojeno i se zrušením tohoto reverzu, který podnítl rozvoj oblastí přiléhající

58 Termín „územní plánování“ se v dané době ještě nepoužíval, ale pro lepší porozumění použili autoři tento výraz.

59 Sb. z. a n., roč. 1936, vládní nařízení č. 155/1936, § 8.

60 Tamtéž, § 10.

61 Tamtéž, § 12.

k hradbám. Mezi další specifika vyplývající z držení objektu postaveného s věčným břemenem nucené demolice patřila také oznamovací povinnost, jež platila pro veškeré vlastnické změny. Dané nařízení bylo natolik všeobecné, že muselo být po krátkém čase dalším vládním nařízením zmírněno.⁶²

Pro úplný výčet územních omezení je ještě nutné doplnit zavedení zvláštních ochranných pásem v okolí letišť, skladů munice a zbrojních továren, kterážto omezení jsou platná v určitých modifikacích i dnes.

V případech nebezpečí vypuknutí války a při válečném stavu měly vojenské úřady právo vyvlastňovat, a to jak nemovitě, tak movité statky. Legislativní postup byl kodifikován zákonem o vyvlastnění k účelu obrany státu.⁶³ Vyvlastnění se dělo na návrh státu, avšak fakticky je prováděl okresní úřad, jenž také určoval náhradu. Tato náhrada se měla vyplácet především v hotovosti, případně mohla být finanční ztráta z vyvlastnění kompenzována převodem nemovitostí vlastněných státem. K celkovému zúčtování vyrovnání byly použity hodnoty nemovitostí, které odpovídaly cenám převládajícím na trhu nemovitostí v dané době a na daném místě. Proti konkrétnímu případu vyvlastnění nebylo odvolání, rozporovat se mohla pouze částka náhrady. Avšak v zákoně bylo přímo uvedeno, že v řízení o náhradě se nelze nijak odvolávat na zvláštní oblibu či jiným zvláštním poměrům (citová vazba) k věci, která je vyvlastňována.⁶⁴

Ze zákona o obraně státu vycházela celá řada dalších vládních nařízeních, která reglementovala řadu dalších oblastí, od mzdových náhrad pro povolane brance po způsob uzavírání vodních a silničních cest pro potřeby armády.

Naplno využila vláda svá práva daná zákonem o obraně státu během zářijových událostí v roce 1938, které předcházely podpisu Mnichovské dohody. Dne 15. září 1938 byl vyhlášen formou vládního nařízení zákaz vlastnění a nošení zbraní a výbušnin bez ohledu na platné zbrojní oprávnění pro vybrané „sudetské“ okresy.⁶⁵ Poslední „obranné“ nařízení — o vstupu státu do branné pohotovosti vyplývající ze zákona o obraně státu⁶⁶ — vstoupilo v účinnost dne 23. září 1938.⁶⁷ Zákon však byl využit při řešení důsledků Mnichovské dohody, což dokládá čtení následujících vládních nařízeních z října 1938, např. v podobě administrativních opatření v souvislosti s vyklížením území před německou armádou (umístění obyvatelstva, zřízení osidlovacího úřadu) a ekonomická opatření pro stabilizaci situace (odklad exekucí, moratoria na zvyšování cen vybraných komodit, např. piva).

Významnou úlohu v posilování obranyschopnosti první republiky měly i přesuny zbrojního průmyslu.⁶⁸ Československá armáda byla ve své první fázi vyzbrojena importovanými zbraněmi, především z Francie, popřípadě ze zbraní „zdeděných“ po

62 Sb. z. a n., roč. 1936, vládní nařízení č. 198/1936.

63 Sb. z. a n., roč. 1935, zákon č. 63/1935

64 Tamtéž, § 2.

65 Sb. z. a n., roč. 1938, Nařízení o zákazu a zastavení oprávnění držeti nebo nositi zbraně a střelivo a zákazu držeti výbušniny. č. 174/1938.

66 Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 131/1936.

67 Sb. z. a n., roč. 1938, vyhláška č. 183/38.

68 Blíže k redislukaci zbrojního průmyslu např. ZAVADIL, R., *Redislokace československého zbrojního průmyslu na Moravu a Slovensko v období let 1936–1938*, Brno 2018.

rakousko-uherské armádě a dovezených čs. legiemi. Velmi rychle se však tradiční zbrojní průmysl zotavil a vyzbrojování československé armády stálo především na domácí výrobě.

Zcela jednoznačně nejdůležitějším zbrojním závodem byla Škoda Plzeň. Ta po skončení války v roce 1918 byla finančně před bankrotem z důvodu nedobytných pohledávek vůči poražené monarchii. Škodovy závody byly (i v rámci nostrifikační akce) oddluženy novým konsorciem bank a za aktivní účasti Živnobanky přivedeny pod nového francouzského vlastníka (Schneider et Cie), který Škodovku vlastnil až do roku 1938. Plzeňská zbrojovka se v následujících letech rozrostla o loděnice v Komárně, automobilku v Mladé Boleslavi, strojírny v Adamově, v Praze na Smíchově, leteckou továrnu Avia v Čakovících a o další závody. Výroby zbraní a střeliva se aktivně účastnil přímo i stát. Již v roce 1919 si vyhradil monopol na výrobu výbušnin,⁶⁹ kterým následně pověřil na 30 let francouzským kapitálem ovládanou Československou akciovou továrnu na látky výbušné, později zvanou Explosia v Semtíně u Pardubic.⁷⁰ Další důležitou zbrojovku již vlastnil stát ze 77 % přímo: Československou zbrojovku Brno, zbytek akcií patřil Škodovce, která s brněnskou zbrojovkou postupovala ve společném kartelu. Stát dále přímo vlastnil leteckou továrnu Letov v Praze Letňanech. Mezi další významné zbrojní firmy patřila Česká zbrojovka Strakonice, ČKD v Praze, Vítkovické železárny, firma Sellier a Bellot aj.

Při zkoumání ekonomických a právních vztahů v období tzv. první republiky je nutno upozornit na dvě zásadní odlišnosti oproti současnému právnímu nastavení tržního hospodářství: neexistence antimonopolního zákonodárství a neřešenou otázku veřejných zakázek. Podniky se zcela volně sdružovaly do kartelů, v některých případech do kartelu patřily i zahraniční závody, kde si firmy rozdělovaly výrobu a určovaly ceny, a to mnohdy i za aktivní účasti státu. Tedy přesně to, co je dnes nelegální a nad dodržováním transparentnosti tržního prostředí dohlíží specializovaný úřad. Obdobně je to i s nákupy státu, kdy jednotlivým úřadům byla dána podstatně větší svoboda než v současném právním systému. V oblasti zbrojní výroby je ve sledovaném období možno zmínit kartel mezi Škodovkou a ČKD na výrobu tanků a pásových vozidel, kterým si v roce 1934 rozdělili dodávky pro čs. armádu rovným dílem.⁷¹

Z hlediska obranyschopnosti státu stál před republikou nejen úkol svoji armádu moderně vyzbrojit, ale vyřešit i geograficky velmi obtížně ubránitelnou polohu. S polohou pak souviselo i to, že rozhodující zbrojní závody se nacházely pouze v Čechách a na Moravě, navíc v některých případech (Brno, Plzeň), se jednalo o území, která mohla být relativně snadno napadnuta.

⁶⁹ Sb. z. a n., roč. 1919, zákon č. 414/1919.

⁷⁰ Blíže např.: KOHÁROVÁ, M., *Francouzská, anglická a rakouská kapitálová účast v semtínské Explosii, monopolním podniku na výrobu výbušných látek v Československé republice 1919–1939*, in: *Historie vědy a techniky: historiografie vědy a techniky, komparace vývoje oboru ve Francii a v České republice: 27. 3. 2000* / Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 2001, s. 123–131.

⁷¹ Uzavírání kartelových dohod ale nebylo doménou jen zbrojního průmyslu, obdobné kartely jsou k doložení i v jiných hospodářských odvětvích (např. cukrovarnictví, výroba železniční technika aj.).

První úvahy o výstavbě nových závodů se začaly objevovat již v polovině dvacátých let, kdy MNO začalo jednat se Škodovkou o výstavbě nového závodu na výrobu munice na Slovensku. Strategicky se jevílo nejvýhodnější umístění nové zbrojovky do údolí Váhu, kde by okolní hory mohly pro závod představovat přirozenou ochranu. Firma Škoda o přemístění neměla velký zájem, a trvala i na tom, že veškeré náklady musí nést stát. Dohoda mezi Škodou a MNO byla podepsána v roce 1928 a vybranou lokalitou se stala Dubnica nad Váhom.⁷² Náklady představovaly 215 mil. Kč a stát je měl splácet formou přírážky k ceně munice, kterou se MNO zavázalo garantovaně odebírat. Výroba měla podle původních plánů začít v roce 1931. Nastupující hospodářská krize a problémy s financováním klíčových aktivit Škodovky však vedly k zastavení celého projektu ze strany Škodovky. Zhoršená politická situace vedla v roce 1933 k opětovnému zahájení přípravy stavby. Konkrétně byl využit i zákon o obraně státu, který stavbu muničky zařadil mezi stavbu mimořádného významu. Výroba v nové továrně byla zahájena na začátku roku 1932. Největšího rozkvětu se zbrojovka dočkala až v letech Varšavské smlouvy, kdy Závody těžkého strojířství (ZTS) v Dubnici nad Váhom představovaly největší zbrojní komplex v Československu.⁷³

Dalším důležitým přemístěním výroby byla výstavba nového závodu České zbrojovky Strakonice v Uherském Brodě. Jak v případě Škodovky, tak v tomto, čekalo MNO zdoluhavá jednání o finančním zajištění. Hlavní polemiky se týkaly smlouvy, kterou se MNO zavázalo odebírat garantově zboží (v tomto případě především letecké kulometry) za předem garantované ceny. Stát zároveň poskytl půjčku ve výši 75 % nákladů na výstavbu závodu. Jednání se vedla od roku 1935, s vlastní stavbou se započalo již v roce 1936 a výroba byla zahájena v roce 1937 (na stavbu se plně vztahoval Zákon o obraně státu, mj. ve smyslu jejího utajení, kdy příslušná stavební povolení se zapracovávala v utajeném režimu). Pro porovnání s dnešním stavem přípravy prioritních staveb se jedná až o extrémně rychlý postup všech prací.⁷⁴ A zatímco ve Strakonici se zbraně již nevyrábí, Česká zbrojovka Uherský Brod je v současné době jedinou českou firmou na výrobu loveckých, policejních a vojenských palných zbraní.⁷⁵

Mezi další důležité přesuny patřila výstavba nového závodu Československé zbrojovky Brno v Povážské Bystrici, který svoji činnost zahájil v roce 1937.⁷⁶ Ačkoliv původně se mělo jednat o skutečné přesuny zbrojní výroby, vzhledem k celkovému nárůstu poptávky po zbrojní výrobě se nakonec jednalo o další dodatečné výrobní kapacity. Původní fabriky pracovaly na svých zakázkách i nadále.

Samotná analýza postupů při zabezpečování potřeb státu, respektive jeho obrany je však bez srovnání s ekonomickou náročností, tedy se státními rozpočty, bezpřed-

72 STRAKA, s. 5.

73 Blíže MURÁRIKOVÁ, Z., *Zbrojířský priemysel na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia*, in: *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archivníctvo*, roč. 18, č. 3, 2014.

74 PAZDERA, D. — SKRAMOUŠSKÝ, J., *Česká zbrojovka: historie výroby zbraní v Uherském Brodě*, Uherský Brod 2006.

75 Srv. Česká zbrojovka a.s.: *Produktový katalog*. Česká zbrojovka a.s. [online]. 2017 [cit. 2018-11-24]. Dostupné z: http://www.czub.cz/produktovy_katalog/index.html.

76 Blíže MURÁRIKOVÁ.

mětná, jelikož není schopna jednoznačně určit, jak takové snažení bylo nákladné a jaký dopad mělo na ostatní rezorty.⁷⁷ V případě administrativy spojené s registrací nových vynálezů, vyhodnocování patentů a dalších náležitostí spojených s využitím nových myšlenek by se tato logicky měla relativně citelně projevit v personálních nákladech. Analýzu nákladovosti systému popisuje tabulka č. 1 dále.

Rok	Platy občanských zaměstnanců (ministerstvo)	Platy občanských úředníků, kancelářského personálu a zřízenců	Celkem	Procentuální změna •
1928	7 518 670	32 587 160	40 105 830	
1929	7 792 900	31 274 340	39 067 240	-2,59
1930	7 995 420	29 913 420	37 908 840	-2,97
1931	8 067 200	30 146 200	38 213 400	0,80
1932	7 894 400	30 456 100	38 350 500	0,36
1933	7 150 100	29 627 400	36 777 500	-4,10
1934	7 166 000	32 097 100	39 263 100	6,76
1935	7 311 700	30 552 200	37 863 900	-3,56
1936	8 376 100	30 882 800	39 258 900	3,68
1937	9 284 000	29 966 000	39 250 000	-0,02
1938	14 754 000	33 636 000	48 390 000	23,29

TABULKA Č. 1: Platy občanských zaměstnanců MNO a platy občanských úředníků kancelářského personálu a zřízenců pro účely národní obrany vzhledem k jejich meziročním procentuálním změnám

• Dopočteno: $((\text{hodnota roku } 19(\text{nn}) - \text{hodnota roku } 19(\text{nn}-1)) * (\text{hodnota roku } 19(\text{nn}-1))^{-1})$, přičemž hodnota (nn) označuje poslední dvojčíslí daného roku.

Zdroj: Sb. z. a n., roč. 1927, zákon č. 176/1927, Sb. z. a n., roč. 1928, zákon č. 203/1928, Sb. z. a n., roč. 1930, zákon č. 42/1930, Sb. z. a n., roč. 1930, zákon č. 187/1930, Sb. z. a n., roč. 1931, zákon č. 199/1931, Sb. z. a n., roč. 1933, zákon č. 37/1933, Sb. z. a n., roč. 1933, zákon č. 236/1933, Sb. z. a n., roč. 1934, zákon č. 256/1934, Sb. z. a n., roč. 1935, zákon č. 245/1935, Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 311/1936, Sb. z. a n., roč. 1937, finanční zákon č. 243/1937, kapitola 5, tituly 1 a 2, paragrafy 3 obou titulů, vlastní úprava.

Počátkem sledovaného období⁷⁸ je zvolen státní rozpočet (dále také SR) roku 1928, kdy od poslední podstatné modifikace financování (rok 1926) národní obrany uplynula již dostatečná doba, aby nedošlo k ovlivnění nákladů fluktuacemi, které jsou s administrativní změnou vždy do jisté míry spojené.⁷⁹ Nejzajímavější srovnání hodnot procentuální změny představují roky 1933/34 a 1935/36, kdy téměř došlo ke konzervaci nákladů. V tuto chvíli je nutné připomenout, že zákon o obraně státu (rok 1936), mohl

⁷⁷ Více k problematice financování válečného plánu viz PAVEL, *Fiskální a monetární politika*, s. 421–435.

⁷⁸ Fiskální i monetární politika v případě první republiky vycházela z analýzy dat a zkušeností z první světové války. Tamtéž, s. 421.

⁷⁹ Více k problematice změn formátování viz výše.

ovlivnit až rozpočet 1937, kdy proti předpokladu výše popsanému, personální náklady naopak jevíly nepatrný pokles. K podstatnému a nejvyššímu zaznamenanému růstu pak došlo až mezi léty 1937/38, kdy změna představovala zvýšení nákladů téměř o čtvrtinu. Celkově tedy lze výsledky analýzy kvantifikovat jako méně podstatné, než bylo předpokládáno, pokud by však bylo možné pracovat s delší časovou řadou, byly by důsledky vyplývající z administrace zkoumání vynálezů zřejmě mnohem podstatnější.

Z hlediska celkových nákladů na rezort ministerstva obrany se však platy nevojenského personálu řadí k těm, v podstatě, zanedbatelným. Tabulka č. 2 níže analyzuje celkový úhrn výdajů směřujících ze státního rozpočtu na ministerstvo obrany a jejich procentuální podíl vzhledem k celkovému státnímu rozpočtu.

Rok	Procentuální podíl výdajů státního rozpočtu na MNO	Celkový úhrn výdajů v Kč
1923	14,32622	2 775 137 132
1924	13,53405	2 299 973 630
1925	18,96296	1 815 435 710
1926	19,21947	1 935 452 500
1927	14,11861	1 370 000 000
1928	14,68109	1 400 000 000
1929	14,68371	1 400 000 000
1930	14,94624	1 400 000 000
1931	14,22978	1 400 000 000
1932	14,05238	1 309 500 000
1933	14,50622	1 252 254 970
1934	16,07922	1 226 951 500
1935	16,03347	1 280 000 000
1936	16,68286	1 340 000 000
1937	16,08113	1 359 457 000
1938	20,73633	2 098 024 000

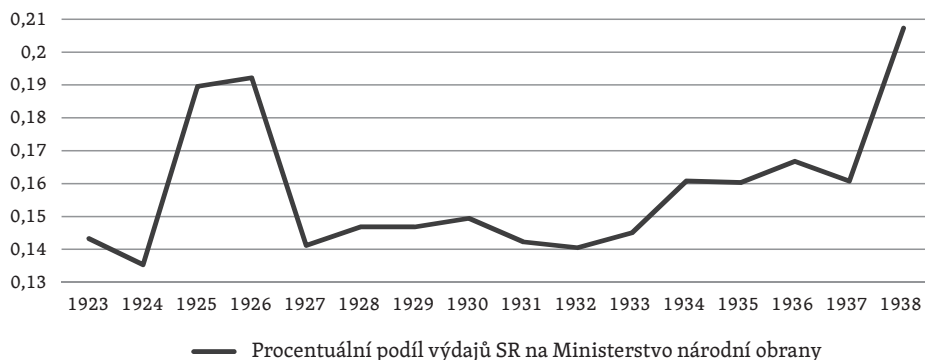
TABULKA Č. 2: Procentuální podíly výdajů státního rozpočtu alokovaného do MNO

Zdroj: Sb. z. a n., roč. 1922, finanční zákon č. 372/1922, Sb. z. a n., roč. 1923, zákon č. 245/1923, Sb. z. a n., roč. 1924, zákon č. 278/1924, Sb. z. a n., roč. 1925, zákon č. 207/1925, Sb. z. a n., roč. 1926, zákon č. 221/1926, Sb. z. a n., roč. 1927, zákon č. 176/1927, Sb. z. a n., roč. 1928, zákon č. 203/1928, Sb. z. a n., roč. 1930, zákon č. 42/1930, Sb. z. a n., roč. 1930, zákon č. 187/1930, Sb. z. a n., roč. 1931, zákon č. 199/1931, Sb. z. a n., roč. 1933, zákon č. 37/1933, Sb. z. a n., roč. 1933, zákon č. 236/1933, Sb. z. a n., roč. 1934, zákon č. 256/1934, Sb. z. a n., roč. 1935, zákon č. 245/1935, Sb. z. a n., roč. 1936, zákon č. 311/1936, Sb. z. a n., roč. 1937, finanční zákon č. 243/1937, vlastní úprava.

Z výše popsaného grafu, vyplývá, že mezi roky 1927–35 došlo z hlediska absolutních nákladů k určitému ustálení přidělování finančních prostředků MNO. Státní rozpočty let 1923–1926 jeví až na rok 1926 snižující se tendenci, avšak vzhledem k vývoji

financování prostředků určených pro obranu je nutné připomenout výše popsany fond, který disponoval 305 mil. Kč, v tomto světle by pak ustálení rozpočtu započalo v roce 1925, kterýžto rok je tedy rovněž možné považovat za definitivní vytvoření stabilní československé armády včetně vytvoření vnitřních struktur fungování armády vzhledem k ministerstvu obrany.

GRAF Č. 1: Procentuální podíly výdajů státního rozpočtu alokovaného do MNO

Graf vycházející z dat tabulky č. 2 graficky znázorňuje procentuální změny v přidělovaných prostředcích. Výše přiložený graf realitu poněkud hyperbolizuje, jedná se o ukázkou, že ač byly finanční částky alokované do resortu národní obrany relativně stabilní, lze jejich srovnáním s celkovým rozpočtem, respektive s procentuálním podílem na státním rozpočtu definovat i určité fluktuace. V této souvislosti je však třeba mít na paměti, že minimální podíl vykázal rok 1924 s 13,5 %, což reprezentovalo v absolutní hodnotě 2 299 973 630 Kč, oproti tomu nejvyšší podíl rozpočtu vynaloženého na obranu reprezentoval rok 1938, konkrétně 20,7 %, což však odpovídalo částce 2 098 024 000 Kč. Zvýšení podílu MNO na státním rozpočtu, které lze kvantifikovat hodnotou 7 % však paradoxně znamenalo snížení absolutních nákladů o 200 milionů. Nákladnost sektoru národní obrany je tedy vzhledem k výše popsaným skutečnostem diskutabilní, jelikož záleží pouze na pohledu a metodice, která se k tomuto použije.

ZÁVĚR

Legislativa a administrativa obrany nově vzniklé republiky byla velmi nesnadnou problematikou, jíž se stát musel zabývat. Zajištění bezpečnosti rezidentů jakéhokoli svrchovaného svěbytného územního celku je jednou z hlavních povinností státu, zejména pak, jedná-li se o přípravu na potenciální, nevyprovokovaný válečný konflikt. V tomto smyslu postupovala první Československá republika logicky a cílevědomě. Strategie byla na rozdíl od legislativní formy v celku prostá, avšak zákony, které ji měly naplnit, bychom mohli pokládat v některých oblastech za silně omezující. Přijatou legislativní úpravu lze dělit do dvou skupin, první z nich se zabývala proble-

matikou samotné armády a její organizace, do druhé skupiny patřily veškeré právní normy, které se týkaly obrany. Konkrétní předpisy první legislativní skupiny přímo odrážely uvolnění, nebo naopak zvýšení mezinárodního napětí, zatímco druhá část nebyla tolik dynamická, v jejím případě se jednalo spíše o určitý gradualismus. Na tomto místě je nutné připomenout problematiku patentů, kdy ve značné míře došlo pouze k připomenutí již existující úpravy, jež byla „zdeděna“ z Rakousko-Uherska. Z ekonomického i strategického hlediska je logické, že pokud bylo třeba preferovat jistou výrobu, v tomto případě válečnou, bylo současně s tím třeba do určité míry omezovat ostatní ekonomické subjekty. To s sebou neslo i tržní distorze, které byly tak vysoké, jak moc restriktivně byla taková politika realizována. Ruku v ruce s ekonomickou svobodou jde i svoboda osobní, do které lze počítat vlastnická práva, která jsou vzhledem k obecným i konkrétním případům, výše popsáním, nejvíce diskutabilní. Je třeba si však uvědomit, že si tehdejší Československo muselo vybrat mezi dvěma zly, buďto zanechat trh bez dalšího vměšování státu a ponechat tak republiku více či méně na pospas agresí sousedního státu, nebo přistoupit k poněkud omezujícím opatřením, která však vycházela z nutnosti a současně s tím i z demokratických principů. Celkovou bilanci je pak možno interpretovat tak, že Československá republika byla na konflikt do značné míry dobře připravena, a to jak materiálně, legislativně, tak i vzhledem k lidským zdrojům.

